

Milliyetçiliğe Yönelik İki Kuramın Değerlendirilmesi: Modern Milliyetçi Kuram ve Etno-Sembolcü Milliyetçi Yaklaşım

Celalettin YANIK¹, Mustafa KARA²

Geliş Tarihi

20.01.2016

Kabul Tarihi

28.02.2016

Öz

Milliyetçilik, bugünün sosyal ve siyasal yapısını etkileyen önemli olgulardan biridir. Milliyetçilik, çoğu zaman, bir ideoloji, söylem, dil ve harekete geçirici siyasi eylem olarak ele alınmaktadır. Milliyetçilik, nihayetinde, bir doktrindir. Bu nedenle, milliyetçiliğin oluşumunu açıklamak için farklı kuramlar, ele alışlar geliştirilmiştir. Bu ele alışların altında yatan unsur, milliyetçiliğin siyasal, toplumsal ve kültürel hayatta yarattığı etkileme düzeylerinin nasıl ve ne şekilde gerçekleştiğine yöneliktir. Milliyetçiliğe ilişkin geliştirilen kuramsal yaklaşımlardan modern milliyetçi kuram, onun modern bir olgu olduğuna işaret eder. Modernite ile birlikte yaşanan toplumsal, siyasal ve ekonomik dönüşümler, pratikte ve söylemde ulus düşüncesiyle bütünleşik olarak milliyetçiliğin gelişim aşamalarından ilkinin oluşturduğunu ifade eder. Etno-sembolcü yaklaşım ise, milliyetçiliğin salt modernleşme süreci ile başlangıcını kabul etmenin hatalı olabileceği yargısından yola çıkarak, onun modern öncesi dönemde etnik unsurlar bağlamında açıklanması gerektiği ve yine mitlerin, köken anlayışlarının semboller ve simgeler aracılığıyla kitleler üzerindeki hâkimiyetini esas alarak yaklaşılması gerektiğini varsayar. Bu anlamda, bu makale, milliyetçilik ile ilgili geliştirilen iki kuramın ayrıntılı bir değerlendirmesini sunarak, onun hangi bağlamlarda ele alınması gerektiğine ilişkin varsayımlarda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ulus, Milliyetçilik, Modern Milliyetçilik Kuramı, Etno-Sembolcü Milliyetçilik Yaklaşımı.

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Çanakkale-TÜRKİYE
E-posta: celalettinyanik@hotmail.com

²Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Çanakkale-TÜRKİYE
E-posta: mustafakara@comu.edu.tr

The Evolution of the Two Nationalism Theories: Modern Nationalism Theory and Ethno-Symbolism Nationalism Theory

Celalettin YANIK, Mustafa KARA

Received	20.01.2016	Accepted	28.02.2016
----------	------------	----------	------------

Abstract

Nationalism is one of the significant facts which influences today's social and political structure. Nationalism is mostly discussed as an ideology, discourse, language, and mobilizing political action. Nationalism is ultimately a doctrine. The factor that underlying these discussions is directed towards how and in what way the occurrence of the affect the level of political, social, and cultural which are created by nationalism. The modern nationalist theory, which is one of theoretical approaches about nationalism, indicates that nationalism is a modern fact. Again, this theory states that in practice and discourse the social, political and economic transformations, which have been lived together with the modernity, constituted the first of the development stage of nationalism which integrated with the national idea. The ethno-symbolic approach is based on the judgment that the acceptance of the idea that the nationalism begins with absolute modernization process, may be wrong. It should be explained in the context of ethnic elements in the pre-modern period and again this approach assumes that nationalism should be understood by the taking into account of the myths, origins understanding's dominance over the masses through symbols and icons. In this sense, this article presents a detailed assessment of the two theories of nationalism and makes an assumption about in which contexts it should be discussed.

Keywords: Nation, Nationalism, Modern Nationalism Theory, Ethno-Symbolism Nationalism Approach.

Giriş

Yaklaşık olarak son yüz elli yılı kapsayan bir dönemde yaşanan bir takım gelişmeler, şu durumda, milliyetçiliğin ele alınışında farklı yorumlara/söylemlere kaynaklık etmiştir. Bu gelişmeler arasında, farklı coğrafyalarda milli sınırların belirlenmesi hususunda siyasi ve askeri mücadeleler sonucu haritaların yeniden şekillendirilmesi, kimlikle ilgili çatışmaların süregelen bir şekilde devamı, etnik köken arayışı doğrultusunda bölgesel ve yerel ölçekte "hak arayışları"nın ve böylelikle yeni politikaların üretilmesi gereğinin ifadesi, göçlerle birlikte sınırlar dâhilindeki mevcut "yerli" unsurlar ile göç edenler arasında yaşanan "tanınma"ya dayalı siyasal kutuplaşmalar olarak sıralanabilir. Toplumsal ve siyasal gelişmelerin teorik mütakabiliyet noktaları tartışma götürdüğü bir gerçekliktir. Bu makale sınırları dâhilinde milliyetçiliğe ilişkin geliştirilen kuramların siyasi ve toplumsal gelişmelerle tekabüliyet noktalarından daha çok kuramların milliyetçiliği ele alış tarzları üzerine yoğunlaşacaktır. Bu yoğunlaşmada her iki kuramın önemli teorisyenlerinin açıklamaları karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilecektir. Bu değerlendirme yukarıdaki siyasi ve toplumsal şartların genel koşullarınca ifade edilmeye çalışılacaktır. Şu durumda bu makale, milliyetçiliğe ilişkin geliştirilen iki ana kurama, yani modern ve etno-sembolcülüğe siyaset bilimi perspektifinde yönelmeyi ve bu sayede milliyetçiliğin bugün için nasıl değerlendirilebileceği noktasında ipuçları aramayı planlamaktadır.

Bu iki kuram, bugün meydana gelen milliyetçi söylemlerin, pratiklerin ve düşüncelerin yeniden sorgulanması için işlevsel yüke sahiptir. Bu işlevsel yükün altında yatan etmen, siyasi ve sosyal ayrılaşmaların, bölünmelerin, kırılmaların, atfiyetlerin ve aidiyetlik ilişkilerinin doğuşunun modern temellerinin sorgulanması ve etnik, etnisite gibi kavramsal şemalar etrafında algılanış tarzlarıdır. Sayılan bu nitelikler, modernizmin bir sonucu şeklinde özetlenebilir. Zygmunt Bauman'ın Holocaust adlı eserinde belirttiği gibi, Holocaust, "modern toplumun gizli olanaklarının testi"ydi. Bu test, Batı'nın merkezinden başlayıp dünyanın geniş bir alanına etnik, kültürel, ahlaki, sadakat duyguları, ötekileştirme vb. ile yayılarak, "ülkelerine hizmet etmek" adına yaygınlaştırılmıştır. Milliyetçilik, bu yaygınlaştırılmada bir neden mi yoksa bir sonuç mu olduğu noktasında, özellikle bu iki kuram aydınlatıcı konumdadır.

Milliyetçilik

Milliyetçilik, bir söylemdir, ideoloji, "tahayyül edilmiş" ve en nihayetinde doktrindir. Bir ideolojidir; şayet ideoloji, "düşüncenin olmadığı yerde bir deli gömleği" hükmündeyseniz milliyetçilik de bireylerden, yeri geldiğinde ten rengine, diline, dinine ve yurduna aykırı görülenin ortadan kaldırılmasını

"düşünmeden" talep edip düşünmeyi çelik bir kafese hapsediyorsa bir ideolojidir. Kendinizi ten renginizin, konuşma dilinizin veya dini inancınızın farklı olduğu bir toplulukta bulduğunuzu tahayyül ettiğiniz zaman bu durum sarıhlığe kavuşacaktır.

Milliyetçilik, ideolojilerden kapsam bakımından geniştir. Farklılıkları devamlı vurgulamasıyla geçmişi dönüştürmesi hatta yeri geldiğinde "unutturması" bakımından diğer ideolojilerden görece daha farklı ve "muğlâk"tır. Milliyetçilik, "köklerini, toplumlar için çocuksuluğun dengi olan ve dünyanın büyük bir kısmına dayatılan çaresizliğin ikilemelerinde bulur ve tıpkı nevroz gibi o da asli bir muğlâklıkla yüküldür, içinde dementia'ya doğru benzer bir ağırlaşma eğilimi barındırır ve tedavisi büyük ölçüde imkânsızdır" (Narin'den akt. Anderson, 2014: 19-20).

Milliyetçilik, diğer ideolojileri aşmaya çalışır; diğer ideolojileri aşar, her bir farklı ideolojide kendisinden bir parça bularak aşar; bu aşma, milliyetçiliğin metafiziğidir. Milliyetçiliğin, bir liberalizm, muhafazakârlık vb. ideolojilerde olduğu gibi ideologları ve teorisyenleri yoktur. Milliyetçilik, bireylere, bir teori sunmaktan ziyade duygusal bir yönelim, kendisi gibi düşünmeyene/olmayana hissedilen aşırı duyguların boşalımı için bir araç, dolayısıyla Narin'in ifade ettiği, histerik ve patolojik bir durum yaratır. Teorik anlamda neredeyse hiçbir şey sunmayan milliyetçilik, "koşulların gerektirdiği her şeyle doldurulabilir" mahiyettedir (Kerestecioğlu, 2013: 309).

Koşulların gerektirdiği her şey milliyetçiliğin içeriğini doldurmada kullanılıyorsa eğer, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda meydana gelecek olası herhangi bir olay, dolaylı olarak, bireyleri düşünmeye sevk etmektense duygusal bir birliktelik, ötekine karşı oluşturulabilecek kutsal bir ittifak, "beni"n/bizin sınırlarını çizmede ve sağlamlaştırılmada, farklı koalisyonların oluşumunda milliyetçilik için araçsaldır. Her bir dönem/zaman dilimi içerisinde farklılık kazanan olayın araçsal mahiyeti, milliyetçiliğin retorik olarak ifade edilebilir. Milliyetçiliğin siyasi ya da toplumsal herhangi bir olayı bireye bir konuşma ve eylemde bulunma tarzı sunarak, birey(ler) üzerinde bir efsun ortam yaratır. Sözün, konuşmanın ve eylemin içeriği sorunludur; çünkü "düşünme" ve eleştiriyi adeta yasaklar; "ya seveceksin ya da terki diyar eyleyeceksin." Dolayısıyla milliyetçilik açısından herhangi bir durum veya olay, sınırlamalarla bağlantılıdır; seçici bir biçimde bunun gerçekleştirilmesinin yollarını sunar. Milliyetçilik bir sınır çizmektir. Sınır, eylemin, konuşmanın ve söylemin başlangıcı ve bitişidir. Sınır bir retoriktir; kültürel kavrayışın, kimliğin ve dilin belirli biçimlerinin üretimidir. Bireylere/insanlara belirli bir dili konuşmayı, kimliği ve kavrayışı tutku boyutunda çerçevelemesine imkân tanır. Bu milliyetçiliğin söylem olmasının altında yatan etmendir. Bireyler bu çerçeveleme içerisinde

kendisini sınırlamazlar. Geniş bir spekturumda milliyetçiliğin söylemine kapılarak onu daha geniş bir alanla özdeş kılma çabasına düşer. Bu geniş alan devletin kendisidir.

Bireylerin bağlı olduğu topluluğun da bağlı olduğu siyasal yapıyla özdeş kılınması ancak devletle mümkün olduğu milliyetçilik tarafından bir değerlendiriliş olarak bireysel tahayyüllerde şekillendirilir. Dil, tarih ve yaşanan yer bağlamında özdeş kılınan bireyin kültürel ve ahlaki bakımdan da özdeş kılınması yukarıdaki sürecin bir aks oluşturması ile mümkündür. Ahlaki yükümlülüklerin kaynağı devlettir, o halde bağlı olan ile bağlı olunan arasındaki güç dengesinde devlet bağlı olunan kapsamında dilin, geleneğin, kültürün ve ahlakın merkezi hükmündedir. Bu sayede milliyetçilik bir değerlendiriliş olarak bireylere devletin sınırları ile örtüşen bir bağlılık addederek bir aidiyet yaratır ve bununla paralellik gösteren eyleme tarzları sunar (Calhoun, 1997: 6). Bu noktada, milliyetçi iddia insanları tutkuyla bir devlete, sınırları belirli bir devlete hasreder. Sınırların dâhilindeki bir ulustur; kendi kaderini tayin hakkına sahip bir ulus.

Milliyetçilik ve Ulus

Devlet ve ulus, milliyetçi anlayışta biri diğerinden vazgeçilemez bir birlik olarak addedilir. Bu düşüncenin temelinde devletin doğuşu ile ulusal oluşum arasında görülen tarihsel çakışmadır. Milliyetçi retorikte önce bir devlet, sonrasında bir ulus oluşur veya tersi de doğrudur. Bu durum her iki kuram açısından önemlidir. Çünkü modern kurama göre, devletin modern cihazlara sahip oluşu siyasi ve ekonomik açıdan uluslararası sınırların belirlenişinde rol alışı, modern bir ulusun oluşumu açısından işlevseldir. Etno-sembolcüler de ulusun öz olarak devletten ayrı düşünülmemesi gerektiği hususundaki fikri beyanları, devlet ve ulus üzerinde durmayı gerektirir. Milliyetçiliği eserinde dönemselleştiren ve yine onu uluslararası temelde ele alan Carr'a (1945: 1) göre, "onaltıncı ve onyedinci yüzyıllardan bu yana diğer dillerdeki eşanlamlılarıyla birlikte 'ulus', önemli bir siyasal birim olarak Batı Avrupa'daki en doğal kelimelerden biridir. Bu durum, kavramın, 'devlet' kelimesi ve eşanlamlılarından türetilen yetersizlik ile onun 'ulusal' ve 'uluslaşma' gibi kelimelerdeki kullanımını açıklamaktadır. Ancak, Habsburg ve Romanov hanedanlıkları ulus değil, birer imparatorluktu ve renksiz, hukuki kelime olarak 'devlet' hem her ikisini hem de sayısız küçük Alman ve İtalyan devletleri, yani Batı Avrupa'daki ulusları kapsamaktaydı. Orta ve Doğu Avrupa'da 'ulus' kelimesi ve eşanlamlıları, ırksal veya dilsel gruplar anlamına geldiği gibi, ondokuzuncu yüzyıl öncesinde siyasal bir anlama sahip değildi. Doktrin, bu gruplar siyasal bağımsızlığa ve devlet olma durumuna (ulusal kendi kendini yönetme hakkına) ulaştıklarında aşama aşama hâkim hale geldi." Ulus ile ilgili olarak Carr'ın yapmış bu olduğu

açıklama, modernist kuramın ön kabullerinin bir yansımasıdır. Zira bu kuramda ulus, modern siyasi ve ekonomik oluşumlarla eş zamanlı olarak oluşmuştur. Ki ondokuzuncu yüzyılda siyasal bir anlama sahip olduğunun kabulü, daha önceki yüzyıllarda ulusun siyasi muhtevasının şekillenmediğini anlamına gelir. Tam da bu noktada etno-sembolcüler ulusun daha önceki yüzyıllarda da var olduğunu, onun etnik yapıdan ayrı düşünülemez oluşu dolayısıyla sadece modern dönemle eş değer tutmanın hatalı olacağını kabul etmektedir. Bu tartışma, makalenin sonraki kısmında devam edeceğinden, burada ulus kavramının içeriği üzerinde durmak gerekiyor. Çünkü milliyetçi düşünce açısından sadakatin, tutkunun, homojenliğin ve bilumum hissi alternatiflerin üzerine kurulu olacağı şey ulusun kendisidir.

Milliyetçilik ulusun üyelerini, belirli simgeler dizisini, inançlar ve yaşam tarzlarını, kendi ortak siyasal kaderlerine ilişkin karar verme iradesine sahip bir topluluğa ait olma duygusunu bireyler üzerinde kazandırır (Guibernau, 1997: 93). Ulusla kurulan bu yakın temas, nihayetinde, milliyetçiliğin söylem olarak kitle üzerinde yaratabileceği etkinin derecesini genişletecektir. Burada ayırt edici vasıf, ulusun tekilliğidir. Çoğul yapılanma yani heterojen vasfiyet milliyetçilik tarafından onaylanacak bir durum değildir. Tekillik, kitlenin belirli bir ideale, içi tam anlamıyla doldurulmayan ancak tutku ile arzulan "mefkure"ye yönelim kolaylaşır. Bu nokta, milliyetçiliğin ulusla kurduğu bu ilişkinin metafiziki muhtevasını açığa çıkarır. Bu yapıyı Renan'ın milliyetçiliğe ilişkin ifadesinde görebiliriz. Ona göre "ulus denilen o kutsal şeyin kuruluşunda insan her şeydir. Maddi olan hiçbir şey bu kuruluşu kâfi gelmez. Bir ulus, tarihin derin karışıklıklarından hâsıl olan manevi bir varlıktır, toprak şeklinin tayin ettiği muayyen bir grup değil, manevi bir ailedir" (Renan'dan akt. Türköne, 2012: 56). Manevi bir aile hükmündeki ulus, kutsal şeyin kuruluşu Bu ve benzeri ifadeler alt anlamı itibariyle milliyetçi metafiziğin kodlarının deşifresidir. Devlet, ulus-devlette o halde manevi bir kutsallık değerinde ele alınacak, milliyetçilik bu kutsallığın devamı noktasında adeta bir sivil din haline dönüşecektir. Aile ile eş değer tutulan ulus, benzerliği, aynılığı, yakınlığı ve tek bir hedefe yönelmeyi kapsar. Aynı dönemde John Stuart Mill ise, ulusallığı, aralarında benzerlik ve yakınlık bulunan insan topluluğu olarak tarif ettiği gibi, bu benzerliği sağlayan unsurların dil, etnik köken veya din gibi unsurlar ve birlikte yaşanan ortak bir tarih olduğu vurgusunda bulunur (Türköne, 2012: 29). Mill'in ulusallıkla ilgili bu değerlendirmesi ve Renan'ın milliyetçiliği kutsallık, yani evrensel değerler özelinde ele alışı, milliyetçiliğin metafiziki yüküyle dolu oluşunun ve teleolojik muhtevanın bir dışı vurumu olarak değerlendirilebilir.

Ulus ve devlet, başlangıçları itibariyle farklılık gösterse bile milliyetçiliğin olmazsa olmazıdır. Tek bir devlete tek bir millete bağlı olmak, milliyetçi

ideal açısından bireyler için vazgeçilemeyecek bir katedir. Devlet ve millet terk edilemeyecek kadar kutsaldır, hayati önemdedir. Ulusun mevcudiyeti belirli bir toprak parçasındaki siyasi iradeye dayanacaktır. Bu siyasi irade ortak bir dili ve tarihi bünyesinde barındıracaktır. Dolayısıyla buradan ortak bir mite uzanılabilir. Atalar diyarı tarihin bir döneminde şekillenen belirli bir toprak parçasında hüküm sürmeyi gerektirir. Bütün bu vurgular milliyetçiliğin temel dayanaklarından birkaçıdır.

Ata kültürü, milliyetçilik açısından hedef kitle konumundaki toprak parçası üzerinde yaşayanların tarihsel temellerinin yeniden şekillendirilmesinde, bir anlamda kurgulanmasında onun antropolojiyi işlevsel olarak kullanımının bir tezahürü olarak ifade edilebilir. Çünkü antropoloji disiplinin kavramlarından etnik ve etnisiteden yararlanılarak milliyetçilik, belirtilen bilim dallarında daha geniş çapta irdelenmiştir. Antropolojinin önemli kavramları arasında yer alan etnik'in, sosyolojik bakış açısıyla irdelenen milliyetçilik olgusuyla birlikte ele alınması, siyaset bilimine farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.³ Ulusun, sadece ve sadece tarihsel ve felsefi bağlamda değerlendirilişinin sömürge sonrası meydana gelen siyasi ve sosyal yapılanmalarda etkinliğinin görece düşük, ancak etnik unsurların ise bir o kadar faal oluşu, nihai durumda antropoloji disiplinin özgün bir kavramı olarak etnisitenin de milliyetçilik olgusunun çeperine yerleştirilmesine imkân tanımıştır. Böylelikle, milliyetçilik, toplumsal sacayağından yoksun olmayan bir tarzda, siyaset bilimi tarafından da ele alınmasına kolaylık sağlamıştır. Bu ve benzeri gelişmeler milliyetçilik olgusuna bakışın farklı disiplinlerce geliştirilen farklı kavramsal şemalarla bütünleşik bir tarzda ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymuştur (Özkırımlı, 2000: 12-13).

Milliyetçilik ile ilgili modern kuramın öncüleri konumunda yer alan Durkheim ve Weber'in geliştirdiği kavramsal şemalar, aynı zamanda milliyetçilik düşüncesinin teorik temellerini oluşturması açısından önemlidir. Çünkü her iki sosyologun üzerinde durduğu, toplumsal kavrayış biçimi, nihai durumda, modern milliyetçilik düşüncesini şekillendirmiştir. Özellikle Weber'in devlet kavrayışı ve Durkheim'in toplumsal olgular yaklaşımı, bir anlamda, siyaset bilimi için tarihsel ve toplumsal temellerin şekillenmesi açısından bir nüve konumundadır. Bu bağlamda, klasik anlamda siyaset biliminin kavramlarını teşkil eden devlet, bürokrasi, iktidar vb. kavramların arka planında bu iki sosyologun kavramları yer almaktadır. Bugün dahi herhangi bir siyaset bilimi kitabının içeriği, öncelikli olarak yukarıda

³ "İkinci Dünya Savaşı sonrası, Asya ve Afrika'da bağımsızlıklarını kazanan yeni devletlerin ortaya çıkışı, milliyetçilik çalışmalarına yeni bir ivme kazandırmıştır. Siyasal gelişme sorunlarıyla ilgilenen, çoğunlukla Amerikalı siyaset bilimciler, milliyetçiliği ele alan çalışmalar yapmışlardır. Apter, Coleman, Binder, Pye, Geertz ve Emerson gibi yazarlar, milliyetçilik ve modernleşme arasındaki bağı vurgulayan ve yeni bağımsızlığı kazanmış olan coğrafyalardaki siyasal sistemin sorunlarını milliyetçilik ve ulus-devletle çözmeye çalışan yaklaşımlar geliştirmişlerdir" (Kerestecioglu, 2013: 311).

sıralanan kavramların açıklanması ile başlamaktadır. Bu açıklamalarda ise Weber ve Durkheim'a atıfta bulunmak klasikleşmiş hale gelmiştir. Bu doğrultuda siyaset bilimi perspektifince milliyetçilik gerek sosyolojik gerekse de tarihsel bağlamı içerisinde bu kavramları kullanarak bir sentez oluşturulmaktadır. Salt Weber ve Durkheim değil, aynı zamanda yapısal işlevselciliğin toplum anlayışı da milliyetçilik olgusunun modern anlamdaki ele alınışında bir temel teşkil etmektedir. Lawrence'nin ifadesiyle yapısal işlevselciliğin toplumu bir sistem olarak ele aldığı yaklaşımında sistemin ve bu sistemin her bir parçasının kendi arasındaki etkileşimi ile oluşturduğu işlevsel bütün nihai durumda milliyetçiliğin ve ulus kavrayışının sosyolojik ilginin mazhariyetini kazandırdığı gibi modern kuramda ele alınışını da olanaklı kılmıştır (Lawrence, 2005: 134). Bu ve benzeri gelişmeler doğrultusunda milliyetçilik ile ilgili çalışmaların ana aksının modern bir paradigmayı meydana getirdiği ifade edilebilir.

Modern Milliyetçilik Kuram ve Etno-Sembolcü Milliyetçilik Kuramı

Modernist kurama göre, sanayileşme, kitle iletişiminin yaygınlaşması, modern devletin doğuşu, kapitalist üretimin meydana getirdiği ekonomik ve toplumsal yapı ile sekülerleşme sonrası meydana gelen toplumsal değişimler, kentsel dönüşümler ve bürokratik devletin siyasal arenada hâkimiyeti, milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayan faktörlerdir. Bu tür değişimler ve dönüşümler, milliyetçiliğin temel varyantları olan ulus, ulusallık, dayanışma ve aidiyet duygularının oluşumuna neden olmuştur.

Toplumsal yapıda görülen değişimler, topluluktan topluma doğru bir değişim olarak da yorumlanabilir (Calhoun, 1997: 22). Örneğin, artan orandaki kentsel nüfus sınıf düşüncesini ve yapısını, bununla birlikte belirli bir sınıfa dayalı türdeş kültürel bilinç yaratımında etkindir. Bunun yanı sıra, endüstriyel yapılanma bürokratik mekanizmanın doğuşuna ve bürokratik yapı da nihayetinde ulusal devletin siyasi örgütlenmesinde vazgeçilmez hale gelişine neden olmuştur. Yine endüstriyel üretimde yazılı kodların universal hale getirilişi standart/ortak bir kültürün yaygınlığı anlamına gelecektir. Şu durumda endüstriye yapılanma gerek kültürel gerek toplumsal gerekse de yönetsel açıdan milliyetçiliğin oluşumu için vazgeçilmez bir hükümdedir.

Endüstriyel üretim ya da kapitalist yapının ortaya çıkardığı toplumsal ve ekonomik etkinin yanı sıra modern anlamdaki siyasal gelişmeler de milliyetçiliğin modern dönemin bir ürünü olduğunu gösterir vaziyettedir. Devlet ile kültürün bir çakışması olarak milliyetçiliğin modern şartların bir ürünü olduğu iddiasındaki Gellner'e (1983: 1) göre milliyetçilik, siyasi bir ilkedir, çünkü bu siyasi ilke, devlet ile ulusal birliğin/kültürel boyutun uyum içerisinde olmayı barındırır. Milliyetçiliğin bu şekilde ele alışı, meşru anlamdaki birliklerin aynı kültüre sahip bireylerin bir ahengi temelinde ele

alınmasını gerektirir. Milliyetçilik, o halde, modernleşme sürecinin doğal bir sonucudur. Şayet milliyetçilik, modernleşme sürecinin doğal bir sonucu ise, ulusun tanımlanışında yeni ve farklı bir durumun ifade edilmesi gerekir. Bu yeni duruma kapı aralayan süreç olarak modernleşme, bireye belirli siyasal bağlamına dayalı olarak bir kimlik, dini ve kültürel bağlamından öte, oluşumunu koşullar. Bu kimlik, değişken olmamak zorundadır, çünkü belirli bir devlet ve bu devletin siyasal sınırları özelinde yurttaşlık bilinci/kültürü söz konusudur.

Kültür ve siyasetin çakışması, görece yüksek bir kültür yaratımına neden olur. Bunun oluşumun arka planında modern endüstriyel örgütlenme ve yapılanma vardır. Endüstrileşme, milliyetçiliğin ortaya çıkışı için teşvik edici bir yöne sahiptir (Gellner, 1983: 57). Endüstriyel gelişmeler zinciri pratikte, geçmişin belirli bir sınıf bağlamında geçerliliğini koruyan kültür kalıplarının kırılarak, evrensel okur-yazarlık, bürokratik ve teknolojik iletişim için gerekli unsurların yaygın hale getirilmesini, böylelikle bireylerin yeni bir kültürel yapıya bağlılıkların artmasını sağlar. Bu bağlılığı sağlayacak olan milliyetçiliktir. Çünkü milliyetçilik ortak bir dil ve kültür sunarak yeni bağlılık/aidiyet ilişkisini merkezi konumunu kendinde görür.

Endüstriyel yapıdaki dönüşümün toplumsal alanda yarattığı değişim dinamiği, homojen topluma doğru bir evrimi ve aynı zamanda ekonomik büyüme için gerekli olan işbölümünü de sağlar. Şu durumda endüstriyel alanda yaşanan değişimle birlikte ortak bir kültür, dil ve geniş kültürel kodların paylaşımı ile modern anlamdaki ulus/milliyetçilik düşüncesi şekillenmiş olur (Gellner, 1983: 48). Yine, milliyetçilik, modernleşme ve endüstrileşme süreci içerisinde oynadığı rol ile en iyi tanıma ulaşmaktadır. Özellikle milliyetçiliğin klasik toplumsal yapıdan modern/endüstriyel toplumsal yapıya geçişte oynadığı rol ile modern devletin oluşumunda belirgin bir işlev kazanmaktadır. Gellner'in ifadesiyle, milliyetçilik, ulusların öz-bilinçlerine doğru bir uyanıştan daha çok, var olmadıkları yere ilişkin ulusları icat etmektir (Gellner, 1983: 168). Bu bağlamda öncelikli olarak bir milliyetçilik düşüncesi şekillenmekte, sonrasında bir ulus meydana gelmektedir. Gellner, bu anlamda, milliyetçilik düşüncesinin şekillenmesinde siyasal bağlamı ele almaktan kaçınır. Onun asıl amacı endüstriyel yapıdaki köklü dönüşümler sonucu oluşan endüstriyel toplumun nasıl ve ne şekilde ulusal bağlam içerisine/şekle oturduğunu ve modernleşme süreçlerinin milliyetçilik tarafından işlevlerinin üstlenildiğini açığa çıkarmayı hedeflemektedir (Kellas, 1998: 53). Eserinin geneli özelinde değerlendirildiği takdirde Gellner'in milliyetçiliği ele alış tarzı, onun bir Weber okuması yapıyor gibi görünmesine neden olmaktadır. Milliyetçiliği ele alışında ekonomik unsura göndermelerde bulunmasına rağmen Gellner, milliyetçiliğin oluşumunda bir ahlaki yükün ya da kültürün etkisini hangi

düzeyde etkili olduğunu tecrübe etmeye çalışıyor gibi gözükmektedir. Zira o ekonomik alt yapının önemini ıskalamadan daha çok üst yapıya, kültüre ve kültürün siyaset ile çakışmasına yöneldiği için bu izlenimi doğurmaktadır.

Gellner gibi, milliyetçiliği modern dönemle irtibatlı olarak ele alan bir diğer düşünür HansKohn'dur. HansKohn, modernizmin erken döneminde gerçekleşen önemli yeniliklerin milliyetçiliğin gelişiminde katkısı olduğunu ifade etmiştir. Bu önemli yenilikler arasında ortaçağ kilise yapılanmasından ulusal kiliselerin kuruluşuna, ulusal yazı dilinin görünür hale gelmesine, ulusal orduların yükselişine, orta sınıfların ortaya çıkışına ve kapitalizmin gelişmesine kadar uzanan gelişmelerden meydana gelmektedir (Kohn, 1965: 10-15).

Orta sınıfların yükselişi Kohn açısından milliyetçilik düşüncesinin gelişiminde etken olmasında, bu sınıfın krala rağmen artan orandaki mülkiyet sahipliği, bu düşüncenin şekillenmesinin maddi kaynaklarını meydana getirmiştir. Toprak mülkiyetinde yaşanan dönüşüm ve bu sayede orta sınıfların ekonomik anlamdaki krala tabi olmaktan daha çok, siyasi alandaki belirgin bir figür haline gelmelerine ve bu sayede milliyetçilik düşüncesinin sunumu açısından belirgin bir aşamayı teşkil etmiştir. Orta sınıfın ekonomik anlamdaki geçerli konumunun yanı sıra, Batı Avrupa'da meydana gelen olumlu düşünsel gelişmeler de milliyetçilik düşüncesinin şekillenmesinde rol oynamıştır. Çünkü onan göre Rönesans, Reform hareketlerinin ve Aydınlanmanın sonucunda şekillenen rasyonalizmin ve özgürlük düşüncesinin, Batı Avrupa'daki düşünsel alanlarda yaygınlık kazanması, siyasal alandaki değişim talepleri ile bütünleşik bir hal aldığından, eski rejim kanalıyla teşekkül eden siyasal yapılanmayı zorlayıcı/ortadan kaldırıcı düşünsel eylemlerin gelişimini olanaklı kılmıştır. Yaşanan bu gelişmeler onsekizinci yüzyıl Avrupa'sı açısından büyük bir dönüşüme kapı araladığı gibi, rasyonel ve sivil bir yurttaşlık anlayışının belirli bir kalıba bürünmesini sağladığı milliyetçilik ve ulus düşüncesinin de ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kohn, 1965: 23-25).

HansKohn'un Avrupa'daki siyasi, ekonomik ve düşünsel gelişmeler paralelinde ele aldığı milliyetçilik düşüncesi, modernist bakış açısının, yani milliyetçilik düşüncesinin modern dönemle birlikte ele alınması gerektiğine ilişkin modernist bakış açısının bir yansımasını ortaya koymuştur. Çünkü o, onsekizinci yüzyılın sonu ile ondokuzuncu yüzyılın başında gözlemlenen siyasi, ekonomik ve düşünsel gelişmelerin, dönem zarfında şekillenen ulus olgusu ve milliyetçilik düşüncesiyle aynılık içerdiği ifade etmektedir. Bu anlamda modernist düşüncenin bir diğer önemli figürü Karl Deutsch'da benzer nitelermelerde bulunmaktadır. Açıkçası Deutsch, modernist görüşe farklı bir bakış açısını, kuramına toplumsal iletişimi odak noktasına alarak, farklı bir model sunmaktadır. Ona göre, modernleşme süreci, kentleşme,

endüstrileşme, merkezi eğitimin yaygınlık kazanması ve iletişim farklı etnik unsurların uyumlaştırılması için önemlidir. Zira bu süreçlerin her biri nihai durumda bireyler arasında iletişimin yaygınlaşmasını sağladığı gibi, bir ulusun da oluşumuna kapı aralamıştır (Deutsch, 1966: 124).

Ona göre, uyumlaştırma süreci verili bir bölgede cemaatin toplumdaki hızla bir şekilde büyürse kendine ait bir temel kazanmış olacaktır. Başka bir ifadeyle, uyumlaştırma süreçleri iletişimi geniş bir alana yaygınlaştırıp insanlar arasında hızlı yayılırsa milliyetçilik de belirli bir kalıba bürünmüş olacaktır (Deutsch, 1966: 125). Sonuç itibarıyla, ulusal anlamda uyumlulaştırma politikası toplumsal hareket süreci ile doğrudan bağlantılıdır. Bu durumun ortaya çıkmasında, yani ulusal anlamda farklı etniklerin uyumlulaştırılması ulusların ticaret ağlarının genişlemesi, ulaşım sistemlerinin yaygınlaşması, teknolojinin endüstriyel alanda kullanımının artması, okuma-yazma oranlarının yükseltilmesi ve nihayetinde kitle iletişiminin yaygınlık kazanması ile doğrudan bağlantılıdır (Deutsch, 1966: 126).

Deutsch'un modernleşme sürecinde etkili olduğunu ifade ettiği toplumsal iletişim vurgusunun ulus kavrayışıyla birlikte geliştiği ve bu sayede modernleşme sürecinin unsurlarının da milliyetçilik düşüncesinin oluşumunda temel bir bileşen haline dönüştüğünü ifade etmiştir. Modernleşme sürecinin milliyetçilik düşüncesi ile bağdaşık okunmasını öngerektiren bu fikrin Hobsbawn'da da vurgulandığı burada ifade edilebilir.

Hobsbawn, yukarıda Gellner'de ifade edilen, milliyetçiliğin ulustan önce meydana geldiği düşüncesini kabul etmektedir. Bu kabule karşılık o, modernleşme sürecinin yarattığı dönüşümün siyasi boyutunun önemli olduğu temel temasına sahiptir (Hobsbawn, 1990: 1). Uluslar icat ettikleri gelenekler aracılığıyla geçmişle olan bağlantılarının devamını sağlamaktadır. Geçmişle kurulan bu bağlantı, aynı zamanda, suni olarak meydana gelmiştir. Bu nedenle, tarihsel devamlılık duygusu ve kültürel saflık her durumda bir efsane konumundadır. Daha da önemlisi bir efsane, milliyetçiliğin bilakis kendisi tarafından yaratılan bir şeydir. Bu icat etme süreci içerisinde etnisite ise, ulusun yaratımındaki tarihsel bir köken haline dönüşmektedir (Hobsbawn, 1990: 3).

Geleneğin icadı, kitle demokrasine geçiş için yönetici elitler tarafından eski rejime karşı uygulanan bir stratejidir. Çünkü ona göre, ulusal gelenekler ulus yapıcı elitler tarafından icat edilmiştir. Bu ulus yapıcı elitler ise, ulusal toplumu harekete geçirici ve örgütleyici siyasi arka planları ile harekete geçirdikleri bu ulusal toplumu nihayetinde bazı önemli sembollere ve simgelere yönlendirerek, icat etme rolünü üstlenebilmektedirler (Hobsbawn, 1990: 1). Bununla birlikte, bu elitler, toplumsal gruplar açısından en önemli

kültürel yönleri bulup çıkararak, bu kültürel yönleri yeni değerlerle ilişkilendirmekte ve belirli bir anlam atfetmektedir.

Yeni bir değer ve anlam yüklenmiş olan bu kültürel unsurlar ile birlikte toplumsal grupların belirli bir semboller bütünü doğrultusunda hareket etmesi sağlamış olmaktadır (Hobsbawn, 1990: 1). Bu sayede yeni bir kültür icat edilmiştir. İcat edilen bu kültür, ona göre, üç temel yeniliği barındırmaktadır. Bunlar temel eğitimin geliştirilmesi, kitlesel törenlere bidat ve kamusal anıtların kitlesel üretimidir (Hobsbawn, 1990: 3). Her üç durum, özellikle milliyetçiliğin oluşumunda belirgin bir öneme sahiptir. Çünkü temel eğitim aracılığıyla ulus içerisinde var olan farklı kimliklerin tekilleştirilmesi, kitlesel olarak düzenlenecek törenlere katılımı bireylerde belirli bir ulusa aidiyet bilinci yerleştirilmesi ve nihayetinde kamusal temsillerin olanaklı hal aldığı anıtlar aracılığıyla geçmişte var olmayan ancak şimdi icat edilen sembollerle bir etkileşim yaratma yolu sağlanacaktır.

Tarihsel devamlılık bir süreç olarak efsane odaklı olması yanı sıra, etnisitenin de bir köken olarak algılanmasını sağlamaktadır. Bu düşüncesini Hobsbawn, Fransız Devrimi bağlamında ele almaktadır. Çünkü ona göre Devrim, özgür düşüncenin gelişimi açısından önemli bir vetireyi teşkil etmektedir. Devrim'in olanaklı kıldığı özgür düşünce ile birlikte milliyetçilik düşüncesi gelişme kaydetmiştir ve böylelikle Devrim öncesinde milliyetçilik düşüncesinden bahsetmek imkânsız hale gelmektedir. Devrim sonrası siyasal alanda kaydedilen değişiklikler, nihayetinde milliyetçilik düşüncesini olanaklı kılmıştır. Devrim, aynı zamanda, siyasal ve toplumsal alandaki dönüşümü ifade ederek, düşüncenin ulustan önce geldiği temel varsayımının doğrulamasını sunmaktadır. Onun ifadesiyle, milliyetçilik ulustan önce gelmektedir. Uluslar devlet kuramazlar fakat tam aksine milliyetçilik düşüncesi devleti oluşturur (Hobsbawn, 1990: 10).

Modernist teorisyenlerin milliyetçilik ile ilgili düşüncelerinin kavramsal arka planında, milliyetçiliğin modernlikle eş değer bir statüye sahip olduğu yatmaktadır. Bu teorisyenlerin odak noktası, modernleşme süreci sonucunda meydana gelen yapısal değişikliklerin milliyetçilik düşüncesinin şekillenmesinde anahtar role sahip olmasıdır.

Modernleşme, Batı Avrupa toplumlarında siyasi, ekonomik, sosyal ve düşünsel alanlarda yarattığı değişim pratikleri bağlamında yeni ve farklı bir yapıyı meydana getirmiştir. Siyasi olarak ele alındığında eski rejimin yönetsel yapılanmasının yerine Devrim aracılığıyla özgür birey anlayışı toplumsal tabana yayılarak, yeni yönetim anlayışının söylemsel alanını teşkil etmiştir. Düşünsel perspektifte, Rönesans ve Reform hareketlerinin insanın bir birey olarak dinsel bağlantılarından daha çok dünyevi istek ve arzularına yönelimi sağlamış bu sayede ekonomik açıdan da rasyonel birey homo

economicus konumuna indirgenerek, tüketim faktörünün kapitalistleşme süreciyle eş değer kılınması sağlanmıştır.

Toplumsal açıdan dönüşüm, kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması yanı sıra, merkezi eğitim aracılığıyla bireylerin okuma-yazma oranları arttırılmıştır. Okuma-yazma oranlarının artışı, kitlesel eğitimde hedeflenen belirli bir dilin eğitimi ile paralellik arz eder. Böylelikle bireyler, belirli bir dil evreni içerisinde kendi ulusal kimliklerinin şekillenmesinde daha aktif rol oynamışlardır. Ancak bu noktada, Hobsbawn'ın ifade ettiği üzere yönetici elitlerin etkisini göz ardı etmemek gerekmektedir. Çünkü bu elitler gerek siyasi gerekse de ekonomik üstünlüğün eski rejimden kendilerine geçmesi kanalıyla, yüksek bir kültür inşa etmede işlevsel öneme sahiptir. Bu işlevselliğin temelinde, geçmişin kültürel değerlerinin farklı ve yeni biçimlerinin sunumunu gerçekleştirme potansiyeline sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

Milliyetçilik düşüncesinin modernleşme süreci ile bağlantı noktalarını ana tema olarak düşüncelerinin merkezine koyan modernist bakış açısı, daha sonraki dönemlerde ele aldığı konular bağlamında eleştirilmiştir. Bu eleştirinin odak noktasını, modernleşme sürecinin endüstrielleşme ve rasyonalizasyon süreçleri ile ilgisinin yoğun bir biçimde ele alınışı doğrultusunda temellendirilmesi oluşturmaktadır. Ancak bu dönem zarfında meydana gelen siyasal yapılanmadaki asli unsur olarak modern devlete yönelinilememiş olmak, modern milliyetçilik düşüncesinin bir eksikliği olarak görülmüştür. Bu nedenle, milliyetçilik düşüncesi bir ideolojiden öte milliyetçilik ideallerinin gerçekleşmesine yönelik amaçları kapsamaktadır. Breuilly tarafından dile getirilen bu düşünce, milliyetçiliğin siyasal yapıyla ve söylemle olan bağlantı noktalarına yapısal bir vurguyu içermektedir (Breuilly, 1993: 420). Yani, milliyetçiliğin siyasal eylemler kanalıyla bir gerçeklik kazanma olasılıklarının yapısal çözümlemesi hedeflenmiştir bu düşünce tarzında. Bu siyasal eylemlerin niteliği, iktidar yarısındaki elitler tarafından gerçekleştirilen siyasal yeni bir biçim almasını sağlama ve bunu devam ettirme üzerine kurulu bir hareketle bağdaşıklığı içermektedir. Fakat alt anlamı itibarıyla milliyetçilik düşüncesinin, yukarıda tartışılan modernistparadigmadaki temel yönelimleri yadsınmaz. Özellikle özgür düşünce ile şekillenen Batı Avrupa'daki entelektüellerin milliyetçilik düşüncesinin gelişimindeki aktör konumu ele alındığı gibi, kapitalistleşmenin, kentleşmenin, kitle iletişiminin ve okuma-yazma oranındaki artışın ulusal kültürün şekillenmesinde etkisi kaçınılmazdır (Breuilly, 1993: 84).

Tüm bu süreçlere karşın milliyetçilik Breuilly'e göre, asıl odak noktasını siyasal iktidarda yaşanan yapısal dönüşüme bağlar. Çünkü siyasal iktidarda görülen yapısal değişim, nihai analizde, milliyetçi siyasaların üretimini ve

kabulünü şekillendirmiştir. Siyasal iktidarın dönüşümü milliyetçi siyasaların şekillenmesinde önemini temelde milliyetçiliğin siyasa ile ilgili olan yoğun ilişkisinde görüleceği gibi, bu siyasalar da iktidarla ilişkili olmak zorundadır (Breuilly, 1993: 1). Zira siyasetin merkezinde yer alan iktidar kavrayışı, nihai durumda devletin kontrolü olarak da ifade edilebilir. O halde şu durumda, milliyetçiliğin siyasal iktidarla olan ilişkisi, iktidarın devletin kontrolü noktasında bir aşama konumundadır. Bu aşamanın niteliğini, modern dönemle birlikte yapılanan siyasal formasyondaki iktidar algılayışının, başka bir ifadeyle seküler yapıyla bağlantılı bir devletin siyasal iktidarının düzenlenmesi ve onun kontrolü biçiminde temerküz etmektedir.

Breuilly'e göre, modern anlamda tasavvur edilebilecek olan milliyetçiliğin esas yönsemesi, devletin kontrolü ve bununla bağlantılı olarak devlet bağlamında teşekkül eden siyasal iktidarın kullanımı üzerine temellenmektedir (Breuilly, 1993: 14). Milliyetçiliğin modern devletle ilişkili siyasal yapıdaki iktidarın kullanımı ve kontrolü, modern siyasa ile olan bağlantı noktalarını açığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda Breuilly, milliyetçi siyasaların siyasal modernleşme ile bağlantılı bir okumasının mümkün yollarını sunmaktadır. Çünkü ona göre modern milliyetçilik, modern devlet iktidarıyla eş değer bir konuma sahip olmakla, modern siyasanın merkezi önemine sahiptir. modern milliyetçiliğin modern devletin doğuşu ile birlikte ele alınması, siyasal modernleşmenin bir parçasını teşkil etmektedir.

Siyasal modernleşme, nihai analizde, birbiri ile rekabet halinde devlet sistemlerinin kısmi anlamdaki bağımlılık düzeyinde gözlemlenen devletlerin ve yönetimlerin gelişimi doğrultusundaki rekabetle eş değer bir özellik sergilemektedir. Siyasal modernleşmede görülen bir diğer özellik de sürecin geçerliliğinde farklı bir yönsemeyi oluşturur. Bu durum, daha önceki dönemlerde gözlemlenen kurumsallaşmamış toplumsal dizgenin, siyasal modernleşme ile birlikte belirli bazı kurumlar özelinde kurumsallaşma potansiyeli sergilemesidir. Bu sergilemede, geçmişin siyasal, ekonomik ve kültürel fonksiyonları ile bir arada düşünülen toplumsal yapının, siyasal modernleşme süreci ile birlikte belirli bazı kurumsal yapıların ön planda olması, özelleşmesi ile birlikte siyasal yapıda bir dönüşümün yaşanması anlamına gelmektedir.

Milliyetçiliğin toplumsal yapıda görülen değişim ile bağlantılı olarak değerlendirilmesi, yukarıda Gellner bağlamında dile getirilen düşünceler paralelinde değerlendirilebilecek özelliktedir. Zira Gellner de, modern devletin oluşumu ve bu devletle birlikte milliyetçilik düşüncesini yükselişe geçmesi arasında paralellikler sunmaktadır. Bu noktada Breuilly'nin milliyetçiliği, modern devletin oluşumu ile bağlantılı ve bitişik görmesi, ki ona göre uygun siyasal davranış biçimi modern devlet ve modern devlet sistemi bağlamında en iyi anlaşılabilir vurgusu, Gellner'in düşüncesi ile

bağdaşık bir niteleme görünümü sergilemektedir (Breuilly, 1993: 1). Ancak Breuilly, Gellner'den farklı olarak milliyetçiliği modern devletle ve bu devletin siyasal iktidarının kontrol edilmesiyle ilgili olan açıklamalarıyla, milliyetçiliğe ilişkin farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Başka bir bağlamda bu farklılık şu şekilde görülmektedir: Breuilly'e göre, modern devletin doğuşuyla birlikte görülen siyasal alandaki ve yönetsel bağlamdaki iktidarın değişimi belirli gruplara bağımlı olarak nitelenen birey anlayışından daha çok rasyonel bireyler algısına kaynaklık etmiştir. Bireyin grupsal aidiyet bağlarından yalıtılmış bir haldeki konumu, arka planında genel anlamdaki iş bölümü ile doğrusal bir ilişkiye sahiptir.

İş bölümü, rasyonel bireyin ekonomik ve sosyal açıdan doğuşu noktasında işlevseldir. Çünkü iş bölümü Durkheim'ın ifadesiyle, geçmişin mekanik dayanışma biçiminden rasyonel hedeflerin ve işlemlerin gerçekleştiği, kolektif şuurun azaldığı, bireysel ilgilerin ve çıkarların önem kazandığı bir evreyi içeriyor olmasından, toplumsal ve topluluksal bağların zayıflamasını olanaklı kılmıştır. Dolayısıyla modern devlet ve bu modern devletle oluşan siyasal bağlantı, topluluksal temeldeki insan algısının yerine, siyaseten ve iktisaden rasyonel bireyi meydana getirmiştir. Siyasal anlamda, iş bölümü ile gerçekleşen rasyonel bireyin, Durkheim'da ifade edilen, toplumsal kolektivitenin gerçekleşmesi sorunun üstesinden gelebilmek için Breuilly, milliyetçiliğin anahtar bir role kavuştuğunu vurgular. Ona göre, milliyetçilik, rasyonel idealler ve hesaplamalar doğrultusunda hareket eden bireyin çıkmazını ortadan kaldırabilecek potansiyeldedir.

Milliyetçiliğin sahip olduğu düşünsel imkânlar, bireyleri belirli bir duruma kanalize edebilmek için işlevseldir. Özellikle milliyetçiliğin sunduğu yurttaşlık tasavvuru ve belirli bir kültüre ait olma hissi, bireyin anomik durumunun üstesinden gelebilmesi için araçsaldır. Bu işlevselliği ve araçsallığı sağlayabilecek olan, modern siyasanın vazgeçilmesi hükmündeki siyasal elitlerdir. Siyasal elitler, devletin siyasi açıdan birey üzerinde söz konusu olabilecek aşırı baskıcı siyasal tutumu gerek yasal gerekse de düşünsel açıdan kontrol edebilme potansiyeli sergilemesi dolayısıyla bireylerin modern siyasal durumlara uyumunu sağlamakta ve kitleleri mobilize etmektedir (Breuilly, 1996: 165).

Milliyetçilik düşüncesinin oluşumundaki modernist vurguya ilişkin bir diğer önemli araştırmacılarından biri Benedict Anderson'dur. Anderson'un milliyetçilikle ilgili temel yönelimi, siyasal birime ait olma/aidiyetlik bilincidir. Bu aidiyetlik bilincinin şekillenmesinde, başka bir ifadeyle millet ve milliyetçilik düşüncesinin gelişiminde kültürel olguların yaratımı, tahayyül edilmesi söz konusudur. Bu durumda milliyetçilik, kültürel anlamda bir yaratı olarak tahayyül edilen bir şeydir. Tahayyül edilen topluluğun başka toplumlardan/topluluklardan ayırt edici yönü, kültürel

anlamda yaratılan unsurlar bakımından ayırt edilmesi ile bağlantılıdır. O halde, milliyetçilik din ve akrabalık olguları ile eş değer hükmündedir. Çünkü ona göre, milliyetçilik, modern ideolojilerin sunmadığı bir durumu, din gibi bir olgunun bireyler üzerindeki etkiye eş değer bir durum yaratması anlamında alt anlamda kültürle bitişik bir içerime sahip olmaktadır (Anderson, 2014: 20).

Nihayetinde millet, tahayyül edilmiş bir siyasal topluluktur-kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde tahayyül edilmiş bir cemaattir (Anderson, 2014: 20). Millet, tahayyül edilmiş bir cemaat olarak ifade edilmesi, modernistparadigmadaki farklı bir bakış açısını yansıtır. Milliyetçiliği, din ve akrabalık ile ilişkili olarak ele almak, ideolojik içerikten daha çok olgusal bir durumla bir tutmayı içermektedir. Tahayyül edilen milletin, kültürel dizgelerle yoğun bir bağı içermesinin altında, tahayyül edilen milleti tanımlamadaki farklılıkta açıklığa kavuşmuştur. Zira ona göre, millet tahayyül edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam eder (Anderson, 2014: 20).

Tahayyül edilen bu cemaatin kendisine sınırlılığın için olmasında her bir milletin diğer millete göre belirli bir sınırının ve kapsamının var olduğu yargısından kaynaklanmaktadır. Bir egemenlik olarak milletin tahayyül edilmesi, doğuş itibariyle Aydınlanma ve Fransız Devrimi'ne tekabülyeti ile açıklanmaktadır. Bu iki dönemin önemi, ona göre, ilahi olarak buyrulmuş, hiyerarşik hanedanlık mülklerinin meşruiyetinin aşındırmasında yatmaktadır (Anderson, 2014: 20). O halde, Anderson'a göre bir millet cemaat olarak tahayyül edilmiştir, çünkü her millette fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun, millet daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır (Anderson, 2014: 21).

Tahayyül edilen bir cemaat olarak milletin ele alınması, kültür alanında görülen değişimle ilişkisinin yoğunlaşmasını gerektirir. Kültürel alandaki değişimde, matbu eserlerin ve gazetelerin yaygınlaşması-ki bu eserlerin yazım dilinin o mahaldeki geçerli dille kullanılmasını sağlamakta-, matbu eserlerin kapitalist unsurlar tarafından ticari amaçlarla belirli sınırlar içerisindeki millete ulaştırılması ve pazarlanması gibi süreçler belirli bir dilin kullanımı sağlamıştır. Yaygınlaşan ve matbu eserler aracılığıyla yaygınlık kazanan bu dil, tahayyül edilen cemaatin oluşmasının yapı taşlarından biridir. Bu dil, aynı zamanda, milletin siyasal olaylar manzumesiyle hemhal olmasını sağlayan araçsal niteliktedir.

Kapitalist yayıncılık, sayıları hızla artmakta olan insanların kendileri üstüne düşünmelerine ve kendilerini başka insanlarla çok kökten bir anlamda yeni

tarzlarda ilişkilendirmelerine imkan vermesi, tahayyül edilen cemaat olarak ulusun, hem yayıncılık⁴ hem de kapitalistleşme süreciyle bitişik bir durum olmasının kaynaklarını sunmaktadır (Anderson, 2014: 51). Kapitalist yayıncılık, aydınlanmayla dile getirilen dinsel bakışa karşı negatif tavrın sürdürülebilir olanaklarından yararlanarak, dinsel dilin hegemonik yapısını kırmış ve bu sayede bir “devlet dilleri” meydana getirmiştir (Anderson, 2014: 56).

Anderson’a göre, tasarlanan gerçekliğin resmedilme tarzının büyük ölçüde görsel ve işitsel olduğu bir dünya, yukarıda ifade Fransız Devrimi ve Aydınlanma ile bağlantı bir şekilde işlerlik kazanmıştır (2014: 37). Bu doğrultuda, tahayyül edilen, yaratılan ve inşa edilen millet, salt matbu araçlarla değil, efsaneler, toplum ve kültürde var olan unsurlarla birlikte tahayyül edilen bir cemaat haline dönüşmüştür. Bununla birlikte, zaman ve mekan tasavvurunda yaşanan dönüşüm de bu tahayyül edilen cemaatin oluşumu açısından vazgeçilmezdir. Çünkü millet kavrayışının oluşumundaki matbu eserler ve gazeteler zaman ve mekan algısında homojen ve içi boş bir zaman algısını meydana getirmiştir. Bu homojen ve içi boş zamanda takvim boyunca ilerleyen bir sosyolojik organizma fikri, tarihte aşağı (ya da yukarı doğru) ilerleyen kütleli bir cemaat olarak tasarlanan modern ulus fikrinin çok açık bir benzeşi haline dönüştüğü gibi, kendisiyle ortak ve eşzamanlı faaliyetlerin sürekliliğine güvenin tam olmasını sağlayıcıdır (Anderson, 2014: 41).

Anderson’unmodernist milliyetçi⁵ bakış açısındaki farklılığı, onun Renan’ın daha önce ifade edilen unutmaya alegorisine başvurusunda gözlenmektedir. Milliyetçilik düşüncesinin şekillenmesinde etkisi yadsınamayacak olan Renan’ın Millet Nedir? adlı seminerinde ifade ettiği, eğer bir milletin üyeleri geçmişte yaşanan olumsuzlukları unutmazsa, milletin devamının olanaklı olamayacağı vurgusunda bulunur. Anderson, bu olguyu genişleterek, unutmak zorunda olmak değil, zaten unutmuş olmak zorunda olmak ifadesiyle genişletir. Bu durumun gerçekleşmesindeki temel sayıltı, yine ona göre, sürekli hatırlatılan trajedilerin zaten unutmuş olmak zorunda olunması daha sonraki ulusal soyağacı kurgularında da başvurulacak tipik

⁴Anderson’a göre, dil, bir dışarıda bırakma aracı değildir. İlke olarak herkes bir dili öğrenebilir. Dil dışlayıcılığın tam tersine, temelde içeridir ve içericiliğini sınırlayan tek şey, Babil’den devraldığımız yazıdır: Kimse bütün dilleri öğrenebilecek kadar uzun yaşamıyor. Milliyetçiliği icadeden belli bir dilin kendisi değil, yayın dilidir (2014: 151).

⁵ Benedict Anderson’un ulusu tahayyül edilen bir topluluk olarak ifade ederken, ulus ve milliyetçiliği oluşum itibarıyla Batı ana eksenine oturtmaktadır. Bu durumda, farklı ülkelerde, özellikle Batı dışı ülkelerde ulusun ve milliyetçi düşüncenin yaygınlık kazanmasını da Batı etkisinde ele alır. Kutsal yolculuk olarak nitelediği “hac” konfigürasyonunda, dil ve ilim öğrenimi için gerçekleştirilen bu yoldaki etkilenmelerin dolaylı olarak kökenlenen ülkelerin milliyetçiliğini şekillendirdiğini, dolayısıyla Batı dışında kalan sömürge topluluklarında dahi ulus inşasının Batılı milliyetçilik perspektifinde değerlendirilmesi gerektiği alt anlamını ve yine ParthaChatterjee’nin ifadesiyle, sömürge topluluklarının hayallerinin bile sömürgeleştirilmesi süreci ile karşı karşıya kalılabilmektedir (Chatterjee, 1996: 215).

mekanizmalardan biri olacaktır da dile getirilmektedir (Anderson, 2014: 221).⁶

Anderson'un ortaya koyduğu milliyetçilik kuramı, onun modern dönemde vuku bulduğunu ifade eder. Modern dönemin kültürel, eğitsel ve dilsel yapılarında meydana gelen değişimlerin ulus düşüncesinin şekillenmesine, dolayısıyla milliyetçilik düşüncesinin de bu dönemde meydana geldiğine atıfta bulunur. Bunun yanı sıra, Anderson, ulusun bir tahayyül edilme sürecini içerdiğini, bu tahayyül edilenin de modern toplum bağlamında şekillendiğini, dolayısıyla yukarı doğru ilerleyen kütleli bir cemaat olarak tasarlanması modernist düşünürlerden farklı bir noktaya teması olanaklı kılmıştır.

Milliyetçilik ile ilgili geliştirilen kuramlardan modernist teori, ulusun ve milliyetçiliğin modern dönemde yaşanan bir takım siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlardaki değişimler sonucunda şekillendiğini, bu değişimlerle birlikte Batı'da farklı bir yapının meydana geldiğini, zamansal ve mekansal anlamdaki yatay yönlü farklılaşma pratiklerinin, buradaki mevcut iktidar formasyonunu dönüşüme uğrattığı üzerine vurguda bulunur. Ancak modernist kategori içerisinde tasnif edilecek düşünürlerin her biri, nihai durumda, milliyetçiliğin modern bir olgu olarak ele alınması noktasında aynı olmalarına karşın, içerikte farklı açıklamalarla bu olguyu teorize etmeye çalışmışlardır. Bu teorisyenlerin odak noktası, modern öncesi dönemden daha çok modernitenin içeriği ile ilişki boyutlarıdır.

Farklılığın, yapısal anlamdaki değişimlerin merkez noktası, modernitenin kendisinde yer almaktadır. Düşünsel, siyasal, ekonomik ve kültürel alanda yarattığı dönüşümler aracılığıyla modernite, ulus düşüncesinin olanaklı hale gelmesine ve böylelikle milliyetçilik düşüncesinin de doğuşuna kapı aralamıştır. Etnik, etnisite vb. unsurları, ki bunların modern öncesi döneme aitliği bağlamında, zamansal olarak eşzamanlılığa ve artzamanlılığa vurguda buldukları gibi, modernist teorisyenler bir olgu olarak etnisiteyi göz önünde bulundurmamışlardır. Bu nedenle, etnik, etnisite vb. olgular naif bir şekilde de olsa etno-sembolcü olarak ifade edilen düşünürlerce kuramsallaştırılmıştır.

Etno-sembolcü yaklaşıma göre etnik sınırlandırmalar herhangi bir topluluğun/toplumun kültürel formasyonu değişime uğradığında dahi kalıcı bir hüviyettir. Çünkü kültürel formasyonda/ağda yaratılan semboller

⁶Anderson'un bu ifadesini Sovyetler Birliği idaresi atlındaki Türki Cumhuriyetlerde gözlemlemek, açıkçası, milliyetçilik düşüncesinin salt Avrupa paralelinde okunmaması gerektiğinin iyi bir örneği olacaktır. Çünkü Sovyetler, Türki Cumhuriyetler arasında mevcut siyasal ikircikli yapıyı unutmuş olmak zorunda olmak söylemi doğrultusunda ortadan kaldırma yolunu kullanarak, buradaki mevcut siyasal hegemonyasını devam ettirmiştir.

veyahut mitler nihai durumda etnik sınırların devamlılığını sağlama noktasında işlevsel bir bütünlük sergileyecektir. Sosyolojik anlamda Mead'in ifade ettiği "ben" ve "beni" kategorisi ile paralellik sergileyebilen bu durum, "ben" olarak gelişen bireysel kimliğin, yaratıcı evren olarak kategorize edilebilecek olan "beni" ile bütünleştirildiği boyut olarak kültürel kimlik dolayımında grup kimliği formelleştirilerek, etnik kimliklerin de benzer yapılaşmalar sergilediği duruma kaynaklık edebilecektir. Topluluk kimliliği, bu durumda, etnik kimliğin kodifikasyonlarını sağlayarak, ben ve öteki arasındaki ontolojik ayrışmanın olası yönlerini şekillendirir. Bu sayede, kültürel doku ile rabitalı olarak şekillenen bu sınır, mesafenin etnik kimlik bağlamında ötekiden ayrışmayı ve sabitlikler haline dönüştürmeyi gerekli kılar. Dolayısıyla etno-sembolcü yaklaşıma göre etnisiteler ve uluslar eşzamanlı olarak birbiri ile bağlantılıdır.

Eşzamanlı olarak etnisite ve ulus arasındaki bu bağlantı, belirleyici olması nedeniyle, milliyetçilik düşüncesinin şekillenmesini sağlayıcıdır. Zira, bu durum, milliyetçiliğe ilişkin bir başvuru kaynağını olarak, kuramın temel noktasını oluşturmaktadır. Etno-sembolcü yaklaşımın kültüre, mitlere ve sembollere yaptığı vurgu, benzer olarak modernistparadigmada yer almasına karşın, etno-sembolcü yaklaşımda bu vurgu daha çok milliyetçiliğin oluşumundaki duygusalılık/duygusal birliktelik üzerine yoğunlaşmaktadır.

Etno-sembolcü yaklaşımın önde gelen düşünürlerinden biri olarak Anthony D. Smith, milliyetçiliğin salt Fransız Devrimi ve diğer köklü toplumsal ve siyasal dönüşümler paralelinde gerçekleşmediği vurgusunda bulunur. Aksine milliyetçilik, bu siyasal ve toplumsal dönüşümlerin öncesi ile yakın bir bağa sahiptir. Bu bağlamda, milliyetçilik, modern dönem olgularını ıskalamaksızın etnisite ve etnik kimlik olgularıyla yoğun bir biçimlenime sahiptir (Smith, 2004: 15-20). Bu doğrultuda, etno-sembolcü yaklaşımın modernistparadigmadan temel farkı, nihai durumda, etnisitenin modern ulus anlayışı ile karakter bakımından benzer, fakat aynı olmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü gerek etni gerekse de ulus, belirli bir bölgeyi kendi öz yapısı için temel olarak ele alır. Bu belirli bölge ya da teritorya ortak hafızanın ve mitlerin kökenlendiği yerdir. Bu nedenle, belirli yer bağlamında ortak köken olgusu, bölgesel toplulukların şekillenmesinde/benzeşim kazanmasında işlevseldir. Aynı zamanda bu belirli bölge etnik topluluklar için kolektif hafızanın ve tarihin ve sembollerin bir bileşkesi olduğu gibi, ulus açısından belirli bir bölge ise anavatan olarak adlandırılan toprak bağının oluşumu anlamına gelmektedir (Smith, 2004: 40). Öz bakımından ulus ile etnik topluluk arasındaki benzeşim, ulusun oluşumu için öncelikli olarak etnin oluşumunu öngerektirmesi açısından değerlendirilmektedir. Çünkü, Smith'e göre, ulusal

kimliğin şekillenmesinde/oluşumunda gerekli kaynaklar etnisite tarafından sağlanmaktadır (2004: 40).

Ulusal kimlik, milliyetçi düşüncenin sonucunda oluşmuştur. Fakat Smith'e göre, bu milliyetçilik düşüncesi, etnik ideolojinin etnik kimlikleri siyasal alandaki görünürlüğü sağlaması ve aynı zamanda ulusun inşasında etnik-kültürel unsurları seçici bir şekilde kullanması ile olanaklıdır (2004: 83). O halde, Smith tarafından dile getirilen etnik milliyetçilik, bir etnik grubun ulus haline dönüşmesi ile olanaklıdır (1983: 154). Etnik grubun bir ulus haline dönüşmesinde, bu grubun siyasal alandaki görünürlüğünün artması, bu görünürlük de özerklik düşüncesinin şekillenmesine ve sonuçta ulusallık öğelerinin artmasına neden olur (2004: 160). Etnik gruplar modern uluslar olarak algılanmamasına karşın, modern dönem öncesinde şekillenen etnik kimlikler modern ulusların bir öncülü konumunda ele alınmaktadır (2004: 168-170).

“Bütün olarak millet ve milli-devletlerin bütün bir kurulma ve kendini idame ettirme süreci; bir millete ait olma bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak; ‘Millet’ ve bu millet rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm; milletler ve milli irade hakkında bir kültürel doktrin ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji; milletin amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasi hareket vb.” (Smith 2004: 119). Bu nedenle milliyetçilik, “bir milletin özerklik, birlik, kimlik kazanmasına ve bunları idame ettirmesine yönelik ideolojik bir harekettir” (Smith 2004: 122). Ulusun bu şekilde tanımlanması, nihai durumda, onun bir dil ve sembolizm, sosyopolitik bir hareket ve ideoloji anlamına gelmesi ile özdeş olarak nitelemenin olası yönünü teşkil etmektedir (Smith, 2004: 6).

Değerlendirme ve Sonuç

Milliyetçilik, bugünün siyasal ve sosyal olaylarına biçim vermeye devam etmektedir. Bir doktrin olarak milliyetçilik, sadakat gerektirmesi ve belirli bir söylem geliştirmesi anlamında ayrımlaşma ve sınır çizme noktalarını belirlemektedir. Kitleleri harekete geçirici bir dilin milliyetçi kurgu tarafından şekillendirilmesiyle öteki ile diyalektik ilişki başlatılmış olmaktadır. Çizilen sınır çizgisinin bir tarafında belirli bir yurda/vatana bağlılıkları esas prensip olan bireyler, diğer tarafta ise bu yurda/vatana ayrılık yaratabilecek öteki yerleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, milliyetçi duyguların veya kolektif bilincin artan bir orana sahip olması amacıyla çeşitli simgeler ve semboller icat edilerek, bireylerin zihinsel imgeleri bu semboller ve simgelerle idare edilebilir bir pozisyona getirilmektedir. Bir anlamda, bir mistifikasyon süreci milliyetçiliğin kodlarına işlenmektedir. Tarihin bir anında, olup bitmiş herhangi bir zamanındaki herhangi bir

nesne/değer/sembol ya bugüne uyarlanır ya da icat edilir. Uyarlama ve icat ikilisi, tahayyül edilen bir topluluğun akışkan bir hal almasına yardımcı olur. Bu tahayyül edilen topluluk, semboller, simgeler, diller ve eylem biçimleriyle donatılı bir halde, somut bir konumdan soyut bir konuma taşınarak, hissi ve aidiyetsel bir varoluşa kapı aralanır. Milliyetçilik, söylesel planda yarattığı ideografikmistifikasyonları, bu yolla, kitlelere ulaştırarak, onları belirli bir tarzda bilinçlendirmeyi sağlamaktadır. Bu ise kitleyi, hedeflenen öteki karşısında güçlendirme/tavır aldırma açılarından büyük yarar sağlayıcı konumdadır.

Milliyetçiliğin yukarıda sıralan özellikleri ile birlikte düşünülmesi, onun sosyal bilimler açısından kavranmasının ve irdelenmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda, milliyetçiliğe ilişkin farklı yaklaşımlar, teorik ifadelenmeler söz konusu olmuştur. Teorik olarak milliyetçiliğe yönelimin kökeninde, kitle üzerinde yarattığı derin etkin hislerini gözlemlemek söz konusudur. Milliyetçiliğin, nasıl olmasından daha çok, ne olduğuna ilişkin geliştirilen kuramsal bakış açıları, kendi içerisinde farklılık sergilemektedir. Bu farklılığın temelinde, milliyetçilik dayanak noktasını teşkil ettiği “ulus”un açıklanması yer almaktadır. Zira, ulus fikri, Guibernau’ya göre, “özerk ama görece zayıf birey ile karmaşık ve güçlü küresel güçler arasında aracılık eden bir dizi kimlik kategorisi içerisinde en anlamlı olması” nedeniyle milliyetçilik belirli bir öneme sahiptir (Guibernau, 1997: 91). Bunun yanı sıra, ulusun beş boyutu bulunmaktadır ve bunlar da milliyetçiliğin bir simgeler dizisi, inançlar ve yaşam tarzları sunma açısından bir topluluk olma bilincinin görece yaratılması için işlevseldir. Bu beş boyut, psikolojik (bir grup oluşturma bilinci), kültürel, toprağa ait/teritoryal, siyasal ve tarihseldir (Guibernau, 1997: 92). Şu halde ulus, ayırt edici konumunu, bir topluluk oluşturma bilinci göstermede elde etmektedir.

Milliyetçiliğin, ulus olgusuyla bağı, topluluk bilincinin şekillenmesi noktasında meydana gelmektedir. Bu bağın hangi noktalarda nasıl ve ne şekilde geliştirildiğini açıklamak, milliyetçilikle ilgili kuramların ele alış biçimi ile bağlantılıdır. Bu durumda, milliyetçilik düşüncesinin modernlikle ilişkisini ele alan modernist kuramın düşünürleri, onu ondokuzuncu yüzyıla sınırlandırmaktadır. Çünkü bu yüzyıl zarfında meydana gelen sosyal, siyasal, kültürel ve dilsel değişim ve dönüşümler milliyetçiliğin şekillenmesinde ayırt edici bir yönü teşkil eder. Toplumsal açıdan bu yüzyılda, bir topluluktan topluma doğru geçiş veya başka bir ifadeyle, mekanik toplumsal yapıdan organik toplumsal yapıya doğru bir evrim söz konusudur. Topluluktan/mekanikten topluma/organik toplumsal yapıya doğru evrim ulus olgusu ile bağdaşıktır. Çünkü, ulus, Haas’ın ifadesiyle, “bir sentetik Gemeinschaft’tir. Modern zamanlardaki kitlesel düzenlemelerde ulus, daha önceden küçük, yüz-yüze ilişkilerin oluşturduğu heyecanlar olarak dolaylı

ihtiyaçların tatminini sağlamaktadır. Endüstrileşme ve sosyal hareketlilik tarafından sosyal yaşantı, çıkar hesaplamaları üzerine kurulu Gesellschaft'ta yönelik dönüşüme uğradığı için ulus ve milliyetçilik, topluma çehresini veren birleştirici bir çimento olma özelliğini sağlamaya devam etti" (Haas'tanakt. Calhoun, 1997: 134).

Kültürel alanda görülen değişim, endüstriyel alanda yaşanan dönüşüm, kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması ve nihayetinde belirli bir ulusal dilin yaygın olarak kullanılması sonucunda gerçekleşmiştir. Geçmişin kırsal alanındaki kültürel birikimin, endüstrileşme sonucundaki yeni toplumsal yaşantıya adapte konusunda yetersizliklerinin bulunması, endüstriyel aşamaya geçişle birlikte toplumsal yapıda şekillenen/meydana gelen değişimler neticesinde yüksek bir kültürün mevcudiyeti olanaklı bir hal alır. Bu değişimle birlikte oluşan yüksek kültür, evrensel okur-yazarlık, bürokratik ve teknolojik iletişim için gerekli unsurlar ve aynı zamanda toplumsal bağlardan uzaklaşan atomize bireylerin varlığı, yeni toplumsal yapıda yaygınlaşarak, milliyetçilik anlayışının doğuşuna neden olmaktadır (Gellner, 1983: 57). Bunun yanı sıra kitle iletişim araçları, özellikle matbaanın ticari amaçlar doğrultusunda kitap basımını yerli diller ana eksenince gerçekleştirilmesi, hem ulusal bir dilin yaygınlık kazanmasına hem de yeni ve farklı bir üst kültür yaratımına yardımcı olmuştur.

Kültürel ve sosyal yapıdaki değişim pratikleri, geleneğin, modern anlamdaki bir geleneğin icadı için olası kaynakları şekillendirmiştir. Geleneğin icadı, kitle demokrasine geçiş için yönetici elitler tarafından eski rejime karşı uygulanan bir stratejidir. Çünkü ona göre, ulusal gelenekler ulus yapıcı elitler tarafından icat edilmiştir. Bu ulus yapıcı elitler ise, ulusal toplumu harekete geçirici ve örgütleyici siyasi arka planları ile harekete geçirdikleri bu ulusal toplumu nihayetinde bazı önemli sembollere ve simgelere yönlendirerek, icat etme rolünü üstlenebilmektedirler (Hobsbawn, 1990: 1).

Siyasal alanda, Fransız Devrimi, farklı bir birey anlayışını temerküz ettirmiştir. Çünkü Devrim, ulusun kültürel kavranışını siyasal alanda sorgulanabilir bir mahiyete büründürerek, özgür düşüncenin ulusların kendi toprakları üzerinde gelişimine yardımcı olmuştur. Bunun yanı sıra Devrim sonucunda yaygınlık kazanan eşitlik, özgürlük, dayanışma ve özellikle halk egemenliği kavramları milliyetçiliğin yolunun önünün açılmasında esas rol oynamıştır. Siyasal alandaki dönüşüm, bir başka açıdan, siyasal iktidarın dönüşümü anlamına gelmektedir. Milliyetçi düşünce, siyasal iktidarın dönüşümünü modern siyasaların oluşumu bağlamında etkilemiştir. Bu siyasaların, belirli bir ulus bağlamında geliştirilmesi söz konusu olmaktadır.

Milliyetçi düşüncenin modernlikle kurulan bağlantısının, bir başlangıç noktası olarak ele alınışın sorunlu yapısı Smith tarafından dile getirilmiştir.

Onun bakış açısı, bir anlamda, matematiksel bir konumu barındırır. Matematikte başlangıç noktası olarak kabul edilen sıfır noktası gibi, milliyetçiliğin başlangıç noktasını modernite olarak görmek, başlangıç noktasının öncesinde var olaneksi/negatif değerleri göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Milliyetçilik düşüncesi de, nihai durumda, modernlik öncesindeki bir takım durumlarla bağlantılı olarak, yani negatif değerlerle/parametrelerle ifade edilebilecek bir yapıya sahiptir. Bu anlamda, etnisite tanımlaması, Smith açısından, milliyetçi düşüncenin modern dönemden önce de var olduğu nitelemesine neden olmaktadır. Öz bakımından ulus ile etnik topluluk arasındaki benzeşim, ulusun oluşumu için öncelikli olarak etnin oluşumunu öngerektirmesi açısından değerlendirilmektedir. Çünkü, Smith'e göre, ulusal kimliğin şekillenmesinde/oluşumunda gerekli kaynaklar etnisite tarafından sağlanmaktadır (1991: 40).

Milliyetçilik düşüncesinin şekillenmesini ele alan kuramların ortak özelliği, onun nasıl ve ne zaman şekil aldığı noktasında odaklanmalarıdır. Bu açıdan, milliyetçiliğin kendi teorisyenlerinin olmaması, bir anlamda, onun doktriner boyutunun daha fazla ön plana çıkmasını sağlamıştır. Fakat, bu noktada, milliyetçilik, her ne kadar, ne zaman oluşmuş olsa bile, onun iki yüzlü bir fanus görünümünden uzaklaşmasını sağlayamaz. Çünkü milliyetçilik ile birlikte geliştirilen söylemsel alanlar çerçevesinde ulusun, yurttaşlığın vb. olguların kendi ana akslarını meydana getirdiği ifade ederek, özgürlüklerin kaynağı şeklinde bir yanılısımayı oluşturması olasıdır. Bu nedenle, özellikle, Fransız Devrimi sonrasında eşitlik, özgürlük ve kardeşlik söylemlerin genişlemesi ve siyasal iktidarlar tarafından araçsal bir nitelikte kullanımı, milliyetçi söylem pratikleri tarafından meşrulaştırma olasılığına açıktır. Kolektif bilincin, devletin, topluluktan topluma geçişin olanakları da, bir açıdan, milliyetçi söylem tarafından meşrulaştırılabilir. Bu yüzden ulusalcılık kuramları, kendi parçalı bütünlükleri içerisinde ele alınarak, milliyetçiliğin, faşizm ve savaşların müsebbibi konumunu göz ardı etmeksizin açıklama çabalarına açık olmalıdır. Ancak bu durum şu özel niteliği göz önünde bulundurmalıdır: “farklı milliyetçi örneklerin analizi, tüm milliyetçiliklerin bütünlüklü ve tam işleyişini bulmanın neredeyse olanaksız olduğunu göstermektedir” (Guibernau, 1997: 93).

KAYNAKÇA

- Anderson, B. (1993). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökeni ve Yayılması*. Çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yay..
- Breuilly, J. (1993). *Nationalism and the State*. Manchester: Manchester University Press.
- Calhoun, C. (1997). *Concepts in Social Thought: Nationalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Carr, E. H.. (1945). *Nationalism and After*. London: Macmillan & Co. Ltd..
- Deutsch, K. W. (1966) *Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality*. New York: MIT Press.
- Hobsbawm, E. (1990). *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler: 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*. Çev. Neşe Nur Domaniç, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Kedourie, E. (1961). *Nationalism*. London: Hutchinson University Library.
- Kellas, J. G. (1998). *The Politics of Nationalism and Ethnicity*. Basingstoke: MacMillan, 1998.
- Kerestecioğlu, İ. Ö. (2013). *Milliyetçilik: ‘Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens’ten Frankeştayn’ın Canavarına*. H. Birsen Örs (Edt.), 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 307-350.
- Kohn, H. (1965). *Nationalism: Its Meaning and History*. Florida: Robert E. Krieger Publishing Company.
- Lawrence, P. (2005). *Nationalism: History and Theory*. Pearson: Harlow.
- Özkırımlı, Ü. (2000). *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*. New York: Palgrave.
- Partha, C. (1996). *Whose Imagined Community?*. Gopal Balakrishnan (Edt.), *Mapping the Nation*, London: Verso-New Left Books, 214-226.
- Smith, A. D. (2004). *Milli Kimlik*. Çev. Bahadır Sina ŞENER, İstanbul: İletişim Yay.
- Türköne, M. (2012). *Milletler ve Milliyetçilikler*. İstanbul: Etkileşim Yay.